

Ліпський Р.В.

Полтавська державна аграрна академія, Україна

ТРУДОВІ РЕСУРСИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Ринкова економіка зумовила потребу у новому підході до управління сільськогосподарськими підприємствами, визначення пріоритетів у їх діяльності, самостійного прийняття економічних рішень як в оперативному, так і стратегічному управлінні. В умовах стабілізації яка намітилася останнім часом у розвитку країни, відсутність ефективних трудових ресурсів стоїть на заваді зростання темпів економічного розвитку галузі та окремих сільськогосподарських підприємств зокрема.

Упродовж останнього десятиріччя в Україні аграрна криза, для якої був характерний соціально-економічний занепад сільського господарства, спричинила відтік найбільш кваліфікованої (а від того найбільш мобільної) частини сільського населення в міста та за кордон. Така ситуація, поступово змінилася на процеси відродження, стабілізації та зростання виробництва. Однак його характеризує значна залежність від погодних умов, нестабільність аграрного ринку, наявність безробіття на селі, повільне впровадження інновацій, недостатня увага до вирішення проблем соціального розвитку сільських територій. Це супроводжується певною девальвацією трудових ресурсів, тобто старінням знань та навичок працівників аграрних підприємств в умовах нарощування темпів інтенсифікації сільського господарства, зростання його інноваційності, традиційними програмами підготовки молодих фахівців у аграрних ВНЗ, скороченням значної кількості професійно-технічних училищ для навчання сільської молоді.

Продуктивність праці у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах завжди була недостатньо високою у порівнянні з закордонними підприємствами.

Незважаючи на досить високі темпи механізації та автоматизації сільського господарства, які спостерігалися в Радянському Союзі, загальний рівень продуктивності завжди відставав від економічно розвинутих країн, що в цілому пояснюється тими ж причинами.

Сільськогосподарські підприємства в ринкових умовах господарювання, змушені шукати альтернативні напрямки вдосконалення ресурсокористування, які не потребують значних інвестиційних ресурсів. Одним з таких напрямків може стати інвестування в людський капітал сільськогосподарських підприємств, оскільки на думку багатьох науковців, починаючи з К. Маркса, а потім А. Маршала, інвестиції в людський капітал є найбільш ефективними і такими, що швидко окупаються [1]. Цього напрямку дотримуються сучасні економісти-аграрники Г.М. Підлісецький, О.В. Ульяновченко, О.О. Мамалуй та вчені В.Г. Андрійчук, А. Е. Юзефович, М.А. Лендєл, В.М. Трегобчук.

Характерною рисою розселення населення Полтавщини залишалася велика кількість традиційних форм – сіл та хуторів. Сучасна демографічна ситуація в Полтавській області, як і в цілому в Україні, склалася під впливом історичного розвитку території, природного та механічного руху населення. Характеризуючи демографічну ситуацію Полтавської області, необхідно зазначити, що природний приріст наявного сільського населення області постійно зменшується: 2001 р. – на 11,3 тис. чол.; 2005 р. – на 10,9 тис. чол.; 2010 р. – 7,7 тис. чол. Станом на кінець 2011 року у Полтавській області проживає 1393,6 тис. осіб або 3,3 % населення України. За кількістю населення Полтавщина займає 12-е місце в Україні.

Формування людського капіталу аграрного сектора в значній мірі залежить від відтворення його природної основи – сільського населення. Станом на кінець 2011 року кількість таких жителів в Полтавській області складала 803,0 тис. чол. Основна частина сільського населення зосереджена у районах поблизу обласного центру – 65,3 % проти 31,1 % в іншій частині області. Таке явище зумовлене тим, що села даного регіону розташовані там, де наявні певні переваги проживання (кращий благоустрій сіл, транспортне

сполучення, більша пропозиція праці тощо).

Тенденція до зменшення кількості населення зайнятого в сільськогосподарському виробництві, почала формуватися ще у 2005 році (таблиця 1).

Таблиця 1

Кількість постійного населення у Полтавській області*

(на 1 січня; тис.)

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Усе населення, в т. ч.:	1564,6	1547,0	1532,7	1517,1	1503,6	1491,7	1479,9
- чоловіки	716,0	707,7	701,2	693,7	687,8	682,7	678,0
- жінки	848,6	839,3	831,5	823,4	815,8	809,0	801,9
Сільське населення, в т. ч.:	640,9	628,2	618,2	608,3	599,3	591,0	583,4
- чоловіки	292,5	287,0	282,8	278,6	275,0	271,8	269,0
- жінки	348,4	341,2	335,4	329,7	324,3	319,2	314,4
Питома вага сільського населення у %, в т. ч.:	41,0	40,6	40,3	40,1	39,9	39,6	39,4
- чоловіків	40,9	40,6	40,3	40,2	40,0	39,8	39,7
- жінок	41,1	40,7	40,3	40,0	39,8	39,5	39,2
Населення у працездатному	908,2	907,1	903,7	898,2	891,6	882,7	874,7
- чоловіки	462,5	464,4	463,8	461,9	458,6	454,0	450,2
- жінки	445,7	442,7	439,9	436,3	433,0	428,7	424,5
Сільське населення у працездатному віці, в т. ч.:	333,9	333,3	332,7	331,7	330,0	327,1	324,8
- чоловіки	176,1	176,5	176,4	176,1	175,1	173,5	172,4
- жінки	157,8	156,8	156,3	155,6	154,9	153,6	152,4
Питома вага сільського населення у працездатному віці у %, в т. ч.:	36,8	36,7	36,8	36,9	37,0	37,1	37,1
- чоловіків	38,1	38,0	38,0	38,1	38,2	38,2	38,3
- жінок	35,4	35,4	35,5	35,7	35,8	35,8	35,9

* Розраховано автором на основі статистичних показників

З наведених даних в таблиці 1 та здійснених інших розрахунків зроблено ряд висновків. По-перше, кількість працівників зайнятих у сільськогосподарських підприємствах області у 2011 році становила 5,8 % рівня

2000 року. При цьому темпи їх скорочення протягом останніх трьох років (2009 – 2011 роках) зменшились. Таке явище (зменшення темпів скорочення працівників сільськогосподарських підприємств) спричинено не стільки покращенням становища в аграрному секторі, скільки тим, що кількість зайнятих у ньому вже скоротилась до найнижче можливого рівня.

Полтавська область володіє працересурсним потенціалом з достатньо високим рівнем освіти та професійно-кваліфікаційного складу, хоч демографічна ситуація не сприяє його нарощуванню. Не дивлячись на особливості структури, трудовресурсний потенціал здатний забезпечити ефективний розвиток агроформувань області. Найбільшим попитом на ринку праці в 2011 році користувалися кваліфіковані робітники з інструментом (1360 осіб), а також оператори та складальники устаткування та машин (1034 особи). Найменшим же попитом користування технічні службовці (131 особа) та кваліфіковані робітники сільського й лісового господарства (76 осіб).

На території Полтавської області, як і в цілому в Україні на сьогодні гостро стоїть проблема раціонального використання робочої сили, її правильний розподіл між підприємствами, галузями господарства і окремими районами, ліквідація безробіття тощо. Кількість економічно активного населення Полтавщини в 2010 році складала 744,9 тис. осіб (48,3 % від загальної чисельності населення), з яких 350,7 тис. – жінки та 394,2 тис. – чоловіки. Більша частина економічно активного населення (61,2 %) проживає у міських поселеннях. Щодо зайнятості населення, то у 2010 році в господарстві Полтавської області було зайнято 692,7 тис. осіб (44,5 % від загальної чисельності населення), у тому числі у сільському, лісовому господарстві та мисливстві 76,4 тис. осіб (15,2 %), промисловості 140,1 тис. осіб (27,9 %), будівництві 25,0 тис. осіб (5,0 %), транспорті і зв'язку 36,2 тис. осіб (7,2 %). В той же час слід зазначити, що середньорічна кількість найманих працівників у Полтавській області, починаючи з 2000 року (824 тис. осіб) постійно зменшується (2010 р. – 414 тис. осіб).

Серед районів області найменша середньорічна кількість найманих працівників спостерігається в Чорнухинському (2 тис. осіб), Кобеляцькому (4 тис. осіб), Котелевському (4 тис. осіб), Машівському (4 тис. осіб) та Чутівському (4 тис. осіб). Більшість найманих працівників зайнято в переробній промисловості (92 тис. осіб), тоді як в добувній промисловості зайнято лише – 19 тис. осіб. На сьогодні дуже актуальною є необхідність постійного підвищення якості робочої сили. Високий освітній рівень та загальна культура, глибока професійна підготовка, творче ставлення до праці стає обов'язковою умовою високопродуктивної праці. Зростає кількість працюючих з вищою освітою (50,6 % зайнятих), причому найвищий освітній рівень мають штатні працівники державного управління (83,7 %) та фінансової діяльності (82,8 %). В той же час найнижчий освітній рівень мають штатні працівники сільського, лісового господарства та мисливства (24,0 %).

Кількість сільського населення Полтавської області постійно скорочується, насамперед за рахунок зниження природного приросту, а також це пов'язано із міграцією сільських жителів, переважно молоді, у міста. Структура сільського розселення Полтавщини має значні територіальні відмінності, що зумовлені природно-географічними умовами, історичними особливостями заселення території, розміщенням та спеціалізацією сільськогосподарського виробництва.

Щільність сільських поселень – 6,4 одиниць на 1000 км² (станом на 1.01.2011 р.), причому найбільша їх кількість зосереджена в Полтавському (148), Зіньківському (113), Кобеляцькому (99), Миргородському (98) та Гадяцькому (94) районах. Найменше сільських поселень є в Карлівському (36), Котелевському (38), Машівському (39), Чорнухинському (40) та Пирятинському (42) районах.

Основним критерієм інвестування мають бути інші показники, зокрема: підвищення рентабельності (віддачі) людського капіталу, створення умов для його збереження (відтворення), що досягається шляхом більш чіткого визначення проблем окремих сільськогосподарських виробників, та галузі в

цілому відносно якісного складу персоналу.

Отже, можна зробити висновок, що в основі ефективності господарського механізму та ресурсокористування сільськогосподарських підприємств лежить оптимізація використання в т.ч. людського капіталу. Причому ефективність його використання залежить не стільки від обсягів інвестицій, вкладених у людський капітал, скільки від вірного визначення напрямів інвестування. Тобто проблема підвищення якості людського капіталу повинна займати першочергове значення в системі управління сільськогосподарських підприємств.

Література:

1. Алейнікова О. В. Напрями ефективної державної аграрної політики та програмно-цільовий підхід державного регулювання АПК / О. В. Алейнікова // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 8. – С. 99-103.

2. Пріоритетні напрямки і механізми відновлення та модернізації ресурсного потенціалу національного АПК: Зб. наук. праць / НАН України. Ін-т економіки; Редкол.: В.М. Трегобчук (відп. ред.) та ін. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2007. – 131 с.

3. Саблук П. Т. Концептуальні засади розробки і реалізації інвестиційних програм в аграрно-промисловому виробництві / П. Т. Саблук, М. Ю. Коденська. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 46 с.

4. Сільське господарство області у 2011 році. Статистичний зб. – Полтава: Головне управління статистики у Полтавській області, 2012. – 270 с.